

KADER ABDOLAH

Salam Europa!

2016 Prometheus Amsterdam

Salam

En salam betekent groeten, gezondheid en vrede, dus proost.

Mijn naam is Sjeed Djamal en ik ben de verteller van dit verhaal.

Er wordt verteld dat er ooit een Perzische koning was die alles achterliet om een reis door Europa te maken. Graag wil ik een poging doen om zijn reisverhaal, oftewel de sprookjes die hij beleefd heeft, op papier te zetten.

Sinds ik met deze vertelling ben begonnen, kan ik het ware niet scheiden van het onware. Vaak verzin ik dingen, maar tot mijn verbazing zijn ze geloofwaardiger dan de werkelijkheid. Het komt door mijn vlucht: wie nooit meer terug naar huis mag belandt in een staat van verbeelding. Stendhal, de negentiende-eeuwse Franse romantische schrijver die in zijn werk zowel romantische als realistische invloeden verenigde, zegt ergens in een interview: 'De werkelijkheid van de feiten kan ik niet geven, ik kan er alleen maar de schaduw van laten zien.'

Ik herinner me dat ik als kind de gebedschador van mijn moeder over mijn hoofd trok terwijl andere kinderen er met mij onder zaten. Ik begon hun verhalen te vertellen die ik zelf verzon. In de meeste verhalen wilde ik een sjah zijn die overal naartoe ging en alles deed wat hij wilde. Met dit boek heb ik hetzelfde gedaan; ik heb de sluier van mijn moeder over mijn hoofd getrokken en begon als een sjah aan een grote reis.

Met deze waarheid als basis ben ik aan dit boek begonnen.

Ik heb mijn graad in de oosterse talen aan de Universiteit Leiden behaald en momenteel geef ik les aan de Universiteit van Amsterdam op de afdeling waar men oosterse talen en beschavingen bestudeert.

Door mijn studie heb ik voor mezelf een deur geopend naar de

oosterse wereld waar ik vandaan kom. Ik lees de klassieken en ik vertaal ze in het Nederlands. Af en toe kom ik op televisie om wat over Iran, Irak of Syrië te vertellen als daar iets aan de hand is. Vooral nu vluchtelingen massaal naar Europa komen, verschijn ik vaker in de media om een en ander uit te leggen.

Ik fiets veel en ik ga af en toe met collega's naar de kroeg, maar soms zie ik mezelf als een oude monnik, een kloosterling. Een man die in alle rust en stilte met de oude geschriften bezig is. De monniken deden hun werk omwille van God, ik doe het om mijn honger naar verhalen te stillen.

Nu ik dit schrijf zit ik op een rustige plek naast het raam op de oosterse afdeling van de universiteitsbibliotheek. Het is een grijze dag in Amsterdam en het regent.

Ik woon nu al zo'n kwarteeuw in Nederland, waarvan vijftien jaar in Amsterdam. Door mijn beroep als docent oriëntalistiek heb ik goed contact met mijn collega's in Duitsland, Frankrijk, België en Engeland. Daardoor ken ik Europa redelijk goed. Tijdens mijn reizen vraag ik me altijd af hoe het hier eerder is geweest, en hoe het komt dat ik nu langs deze wegen rijd. Als je in een oud huis gaat wonen, vraag je je ook af welke mensen er vóór jou hebben gewoond en wat ze er hebben meegemaakt.

Ik heb veel boeken over Europa gelezen, maar dat stemde me niet tevreden; ik zocht meer naar een persoonlijke ervaring, naar een eigenwijze kijk die niets heeft van een historische benadering. Graag wilde ik terugreizen in de tijd.

Toen ik zo'n twee jaar geleden naar Duitsland reed, langs die rustige grenswegen, kreeg ik opeens het idee een boek over Europa te schrijven. Ik wilde een eigen verhaal vertellen, een vertelling over Europa op mijn manier.

Ik geloof niet in toeval, maar op de Universität zu Köln kreeg ik een reisboek van een oude Perzische koning in handen. Aan het einde van de negentiende eeuw had hij gedurende zes maanden een unieke reis door Europa gemaakt. Halsoverkop heb ik zijn reisboek al in

Duitsland uitgelezen. Ik vond het fascinerend.

Omdat hij een koning was kon hij overal naartoe gaan en stonden de deuren van paleizen, musea, privéwoningen van de Europese koningen en staatslieden, theaters, bordelen, cafés en bedrijven wijd open voor hem. Hij maakte dingen mee die verder niemand kon meemaken.

De reis van die koning hield me bezig, maar er ontbrak iets essentieels in zijn vertellingen. Hij heeft veel belangrijke dingen over het hoofd gezien. Als lezer zag ik tussen de regels van zijn aantekeningen alles wat hij niet had gezien. Dat kwam doordat ik zijn boek zo'n 130 jaar later las. Op de terugweg uit Duitsland ontstond het idee om met de kennis van nu een nieuw boek over hem en zijn belevenissen te schrijven.

En zo ging ik op zoek naar meer informatie. Het kostte me anderhalf jaar om de nodige gegevens te verzamelen en een reeks oude oosterse reisboeken en westerse autobiografieën te lezen, maar toen kon ik met mijn eigen verhaal beginnen. Voor het vertellen van de gebeurtenissen heb ik voor een oude oosterse vertelvorm gekozen: de hekajat. Het moet een reeks vertellingen over Europa worden in de stijl van oude Perzische vertellingen.

Om toch een houvast te hebben stelde ik eerst een fictieve tijd voor dit verhaal vast: het voorjaar en de zomer van 1880, zodat we toch iets dichterbij de werkelijkheid zouden kunnen komen. Maar ik kwam er al gauw achter dat dit niet te doen was. In de vertellingen van de sjah zweeft de tijd tussen 1870 en 1890 en daardoor kwam ik vaak vast te zitten tussen de ware en onware tijd. Daarom heb ik in mijn eigen vertellingen de tijd ook maar losgelaten.

Elke vertelling heeft een begin, en voor deze vertelling begon het allemaal in Teheran. Ik ga kijken waar de koning is.

De hekajat van het afscheid van de sjah van zijn harem

In Perzië werd de koning ‘sjah’ genoemd. Het is een oud woord en betekent ‘de grootste, de beste, de volmaaktste’. Het betekent ook dat hij de schaduw van God op aarde is. Ik zal mijn personages hem ook sjah laten noemen.

Na een jaar van voorbereidingen begon de sjah aan zijn reis. Hij zou via Azerbeidzjan van Rusland naar Moskou reizen, en dan per trein, koets en paard dwars door Europa. Na dit uitgebreide staatsbezoek zou hij via een kortere route terug naar huis keren.

Op het moment dat ik dit schrijf is de sjah nog in Teheran. Hoewel hij laat naar bed was gegaan, was hij al vroeg wakker en hij maakte een wandeling door de tuinen van het paleis.

Het was het begin van de lente en de bomen stonden vol bloesem. De sjah had geen geduld meer, hij wilde zelfs eerder vertrekken, maar hij moest wachten tot zijn reisgenoten gereed waren. Hij wilde nog een laatste blik op zijn harem werpen, maar werd verrast door al zijn vrouwen, zo’n driehonderd in totaal, die in hun feestelijke kleding zwijgend in de tuin stonden. Ze hielden allemaal een spiegel in hun hand en huilden stil en glimlachten tegelijkertijd. Een paar van hen liepen met kristallen schalen gevuld met helder water naar voren en besprenkelden hem daarmee om hem een veilige reis te wensen. Als laatste kwam de moeder van de sjah en hield hem een spiegel voor. De sjah keek naar zichzelf: een man van 47, half grijs, een grote hangende snor en zwarte, schitterende ogen.

De sjah werd emotioneel en de tranen liepen over zijn wangen. Hij ging op reis, op een onbekende reis voor hem en voor iedereen, een mysterieuze reis waarvan hij misschien niet levend terug zou keren. Dit zou dan de laatste keer zijn dat hij zijn vrouwen zag. Ze omringden hem, raakten hem aan en begeleidden hem naar de poort waar

zijn reisgenoten op hem stonden te wachten. Bedienden kwamen komforen brengen en gooiden geurige kruiden in het vuur om boze geesten te verdrijven, en een groep muzikanten begeleidde een jonge zanger die weemoedige afscheidsliederen zong. De sjah veegde met zijn zakdoek zijn tranen weg en zwaaide naar zijn vrouwen.

Een grote gouden koets stond buiten voor de poort gereed. De overheidsfunctionarissen, de leden van het koninklijk huis, een delegatie van de bazaar, de ambassadeurs van de Europese landen met voorop de Britse en Russische ambassadeurs stonden allemaal in twee rijen bij de poort om de sjah geluk te wensen tijdens zijn reis. Hij knikte enkelen toe, gaf anderen een hand en wisselde een paar vriendelijke woorden met de Britse en Russische ambassadeurs. Honderden mensen verdrongen zich achter de rij van de bewakers om een glimp van hem op te vangen. De hofhouder kwam met een zilveren blad vol nieuwe muntjes naast hem staan. De sjah pakte een handvol muntjes en gooide ze naar de massa. Hij had nooit eerder zo veel muntjes naar zijn onderdanen gegooid, maar hij deed het met het idee dat die mensen hem nooit zouden vergeten, mocht hij niet meer naar het paleis terugkeren. Met tranen in zijn ogen zei hij tot zichzelf: 'Het blijven toch onze onderdanen en wij blijven toch hun koning.'

Zijn koets kwam in beweging en achter hem reden nog zo'n tweehonderd andere koetsen en karren in een oneindige stoet waarin de reisgenoten van de sjah en de bagage werden vervoerd. Hij nam zes van zijn driehonderd vrouwen mee op reis. Het waren de vrouwen met de betere manieren, eigenlijk de prinsessen uit zijn eigen directe koninklijke familie.

Met een afstand van ruim honderddertig of misschien honderdvijftig jaar kijk ik door het raam van de universiteitsbibliotheek van Amsterdam naar de koets van de sjah en de karavaan die achter hem rijdt. Ik vind het prachtig dat ik meer weet over hun reis dan zij allemaal.

Tot nu toe heb ik geen nieuwe computer nodig gehad, want ik gebruikte Word op mijn oude, trage computer van de universiteit. Door bezuinigingen wordt er bijna geen geld meer aan de oosterse studies besteed. Maar nu ik met dit boek bezig ben, merk ik steeds vaker dat ik een snellere computer nodig heb.

Gisteren heb ik de nieuwe MacBook gezien. Mijn belastingadviseur vertelde me dat het aankoopbedrag aftrekbaar is van mijn inkomstenbelasting. Ik ga een dezer dagen dus zo'n Apple-laptop kopen. Het geeft toch wat meer prestige aan mij als universitair docent, en het past al helemaal bij mij als ik vaker reis.

Het is vandaag warm en de studenten lopen in korte broeken en zomerjurkjes. Op zo'n warme dag is het moeilijk om ze het leslokaal in te krijgen.

Ik ga kijken waar de karavaan van de sjah gebleven is.

De karavaan had vele heuvels, bergen, weilanden, rivieren en armoe-dige dorpen achter zich gelaten op weg naar de Kaspische Zee, waar een groot Russisch schip van de tsaar op de sjah lag te wachten. Er was een einde gekomen aan een jaar van zware voorbereidingen voor deze reis en Teheran lag nu allang achter de hoge bergen.

De sjah was vooral bevrijd van zijn ruim driehonderd vrouwen in de harem. Er was een fikse ruzie ontstaan tussen die vrouwen, over de vraag welke vrouwen met hem mee zouden gaan. Ze begrepen niet dat hij niet een paar willekeurige vrouwen mee kon nemen. De meeste vrouwen in zijn harem waren analfabete dorpsmeisjes die geen fatsoenlijke manieren kenden. Hoe kon hij hen dan mee naar Europa nemen, hoe kon hij hen voorstellen aan de Europese koningen? Voor deze historische reis moest hij een paar van zijn slimste, knapste en

jongste vrouwen meenemen. De keuze was dus gevallen op de zes echte prinsessen uit zijn eigen dynastie. Gekleed in een nikab reden ze in zes aparte koetsen, ieder met eigen bedienden. Ze waren ontzettend blij. Eerder hadden ze lange pelgrimsreizen meegemaakt, maar deze reis was anders.

Ze wisten niets, helemaal niets over Europa en ze kenden de landen die ze zouden bezoeken nauwelijks, eigenlijk alleen van horen zeggen. Moskou is mooi, kerken hebben daar aparte gouden koepels. Berlijn is de hoofdstad van Duitsland, dat eerder Pruisen heette. In Amsterdam staan vrouwen achter de ramen. Antwerpen heeft bijzondere diamanten. In Londen woont koningin Victoria. Parijs heeft chique vrouwen, mooie tassen en mooie schoenen.

Dat was het en verder wisten ze niets. Ze vonden de dingen die ze mee mochten maken zo spannend dat ze er bijna in bleven.

Hoewel het pas lente was, was het plots warm geworden en de wegen waren verschrikkelijk slecht. De sjah en zijn reisgenoten moesten telkens uit de koetsen stappen zodat de paarden verder konden lopen.

De sjah had haast, hij wilde graag zo gauw mogelijk het land verlaten, bang dat er elk moment iets zou gebeuren wat zijn reis onmogelijk zou maken. Een rampzalige gebeurtenis die zijn directe aanwezigheid eiste, een aardbeving, een pestepidemie, of dat zijn bejaarde moeder plotseling zou overlijden. Daarom wilde hij liever zo min mogelijk stoppen.

Omdat bijna alle wegen door de lenteregens en wilde overstromingen onbegaanbaar waren geworden, zouden ze tot de Kaspische zee toch een week onderweg zijn. Nu hij zijn land en zijn taken als koning geleidelijk achter zich liet, kon hij soms gerust zitten schrijven. Hij schreef over alles wat hij zag en er kwamen gedichten bij hem op. 's Avonds ging hij op een stoel voor zijn tent zitten en werkte aan een gedicht dat door deze nieuwe en bijzondere lente geïnspireerd was:

Net vloog een vogel over het gazon.

Hij vloog hoog naar de zon.

Toen kwam een mooie jonge vrouw langs de weg.
We dachten dat ze goed voor ons zou zijn voor onderweg.
Maar we zijn op reis en het is niet verstandig.
Een nieuwe vrouw in onze tent is toch niet handig.

Toen hij klaar was, stond hij op om een wandeling langs de tenten
van zijn medereizigers te maken, om te kijken hoe het met hen ging.

De hekajat van de medereizigers

In geen van de dagboeken was te lezen wie er eigenlijk met de sjah mee waren gegaan op deze historische reis.

Er staat ook nergens duidelijk genoteerd met hoeveel mensen ze waren. Dit is ook een oosterse manier van vertellen. Er worden geen exacte aantallen genoemd, men telt en rekent alles ruim: ‘We waren met velen’, ‘We waren met een grote groep’, ‘Ik was met heel veel andere mensen.’

Het lijkt alsof ze bang zijn dat ze er een aantal zullen verliezen zodra ze met een exact aantal komen. Zelf ben ik tot een groep van 140 mensen gekomen, die bestond uit:

- een grote groep ministers en hun personeel;
- een grote groep prinses (met hun knechten), die zowel in de speciale garde als in het leger werkzaam waren;
- een groep generaals eerste rang met hun eigen onderdanen;
- dokter Toluzan, de persoonlijke huisarts van de sjah;
- de kok van het paleis met zijn knechten;
- de baas van de koninklijke stal met een aantal stalknechten, om de paarden te verzorgen waarmee de sjah en zijn ministers en generaals tijdens verschillende gelegenheden konden rijden en pronken;
- de privékapster van de sjah, die tijdens de reis ook met andere taken belast was, zoals massages geven en theezetten. Hij voorbereide ook de waterpijp en de opium voor de sjah;
- Mirza, de bediende die de sjah boeken voorlas en zijn dagboek bijhield als hij daar zelf geen zin in had;
- en natuurlijk die zes prinsessen met hun bedienden.

Er was ook nog een geestelijke die tot ergernis van de sjah met hem meereisde, een imam die in opdracht van de grote ayatollah van Te-

heran het reilen en zeilen van de reisgenoten in de karavaan in de gaten hield.

Ook was er nog een vrouw die stiekem meereisde. Behalve de persoon of de personen die haar tersluiks geholpen hebben ben ik als enige van haar aanwezigheid op de hoogte. Ik heb de memoires van deze vrouw gelezen. Haar naam was Enisbanoe, en ik zal haar vanaf nu Banoe noemen.

Banoe mocht absoluut niet mee, maar ze had zich in een van de grote dekenkisten verstopt om mee te kunnen gaan. Ik zal het nu even niet verder over haar hebben en wacht tot ze zelf haar schuilplaats verlaat. Omdat ik haar levensverhaal heb gelezen weet ik dat ze pas op Russische bodem uit die kist zal komen.

Zo ver zijn we nog niet, eerst moeten we de haven aan de Kaspische Zee bereiken waar een Russisch schip op de sjah wacht. Maar voor we daar zijn wil ik eerst een verhaal over pompoenen vertellen.